

การจัดการความรู้ระบบสุขภาพเพื่อสันติสุขภาวะ พื้นที่ภาคใต้

ประมวลชุดความรู้ใน 3 มิติ

1. มิติสุขภาพ
2. มิติพัฒนาชนธรรม
3. มิติการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือมิติชุมชนเข้มแข็ง

เครือข่ายความร่วมมือ

- เครือข่าย สวรส. - มิติสุขภาพ
- เครือข่าย สสส. - มิติพหุวัฒนธรรม
 - มิติชุมชนเข้มแข็ง
- เครือข่าย วช. - มิติพหุวัฒนธรรม
- เครือข่าย สกว. - มิติการมีส่วนร่วมของชุมชน/ชุมชนเข้มแข็ง
 - รูปแบบการจัดการการศึกษาเพื่อท้องถิ่น

มติสุภาพ : ระบบสุภาพที่สอดคล้องกับวิถีมุสลิม
และท้องถิ่นมลายู

ข้อค้นพบ ๑

การส่งเสริม พี่นฟู วิธีวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีมลายูมุสลิม

สามารถระดมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการสร้างสันติสุขภาวะ

- 1 การดูแลสุขภาพ การแพทย์ การรักษาพยาบาล
- 2 การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเองในชุมชน สวัสดิการชุมชน
- 3 การให้ความรู้กับบุตรหลาน
- 4 การดูแลความสงบสุขในชุมชน ตลอดจนการสร้างคาม
เข้มแข็งให้กับชุมชน

ข้อค้นพบ ๒

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ทางสุขภาพ ใน
สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้

ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของบุคลากรในระบบบริการ
สาธารณสุข และประชาชนในระบบสุขภาพ

จากแนวคิดเป็นแนวระวาง

ให้ผู้คนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น มีความรัก ความเอื้ออาทร
และห่วงใยทุกข์สุขการรักษา “คน” ไม่ใช่รักษา “โรค”

การพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพในการบริการ

- รับรองคุณภาพโรงพยาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ การสร้าง
ความเข้มแข็งให้กับระบบปฐมภูมิ
- โครงการและการดำเนินการในเชิงรุกเข้าสู่ชุมชน มีไข้ตั้งรับผู้ป่วยแต่ใน
โรงพยาบาลเท่านั้น มีการออกเยี่ยมผู้ป่วยอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง
- สถานการณ์ความรุนแรงทำให้งานบริการเชิงรุกในหลายพื้นที่เป็นไปได
ยาก
 - * งานด้านส่งเสริมและป้องกันโรคลดลง ร้อยละ 70
 - * การเยี่ยมบ้านลดลง ร้อยละ 60

การสร้างความเข้มแข็งและการดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน

มีการแลกเปลี่ยนกับภาคส่วนอื่นนอกจากสาธารณสุข เชื่อมเป็นเครือข่าย
ตั้งคมเพื่อสร้างสุขภาวะ ร่วมกันคิดหาทางออก แก้ไขปัญหาวิกฤต

- ✓ เครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง
- ✓ เครือข่ายครูเพื่อชุมชน
- ✓ เครือข่ายวิชาการเพื่อชุมชน
- ✓ เครือข่ายองค์กรมุสลิมเพื่อสันติภาพ
- ✓ เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพ

วิธีการ ๓

การจัดระบบบริการ กิจกรรมและโครงการส่งเสริมสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตมุสลิม

1. ในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม ชาวบ้านก็มี “ความกลัว” และ “หวาดระแวง”
 - * กลัวจะถูกแอบทำหมัน
 - * กลัวจะไม่ได้กล่าวอะซานเป็นพรแก่ลูกแรกเกิด ซึ่งขัดกับหลักศาสนา
2. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่ทำให้ “คนไข” “ผู้ป่วย” และ “ผู้รับบริการ” กลายมาเป็นญาติมิตร ได้สร้างให้เกิดรูปแบบและมีวิธีการบริการสุขภาพที่ หลากหลายสอดคล้องเหมาะสมและถูกต้องต่อความต้องการวัฒนธรรมความเชื่อ

วิธีการ ๔

เสริมศักยภาพให้ผู้นำศาสนามีความรู้และความเข้าใจ
สามารถเชื่อมโยงหลักคำสอนของศาสนากับเรื่องสุขภาพได้

1. การเพิ่มศักยภาพของโต๊ะบิดัน มีการอบรมโต๊ะบิดัน
2. แพทย์หรือพยาบาลได้เรียนรู้วิธีทำคลอด วิธีการดูแลแม่และเด็กแรกคลอดในวิถี
ของโต๊ะบิดัน ทำให้เข้าใจมิติมุสลิม/สามารถเสนอแนะได้ตรงจุด
3. ที่โรงพยาบาลบางแห่ง นำคัมภีร์อัลกุรอานและยาซีนหรือบทสวดมาวางไว้ให้
หยิบได้ง่าย
4. อนุญาตให้นำศพไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ในทันที บางโรงพยาบาล
ส่งศพกลับบ้านด้วยรถพยาบาล โดยไม่ต้องมีการร้องขอเป็นกรณีพิเศษ

สรุป--การรักษาความเจ็บป่วยของชุมชนยามวิกฤต

- ความสัมพันธ์ระหว่างโรงพยาบาลและชุมชนที่แน่นแฟ้น ทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีหวังเป็นที่พึ่งได้
- บุคลากรด้านสาธารณสุขจึงพยายามรักษาระดับการเปิดบริการให้เป็นปกติมากที่สุด ในสถานการณ์ความรุนแรง ยิ่งต้องรักษาสุขภาพมาตรฐานการบริการให้ดีที่สุด และสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมมุสลิม

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

๑. การจัดโครงสร้างการบริหารจัดการในพื้นที่ของกระทรวง สาธารณสุข ภายใต้อ.บต. การจัดสรรงบประมาณ มีอำนาจในการตัดสินใจ การบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
๒. เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในภาคสาธารณสุข การดูแล สุขภาวะของตนเองและชุมชน
๓. จัดตั้งศูนย์ประสานการเยียวยาระดับเขต
๔. จัดตั้งเครือข่ายการจัดการความรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ เครื่องมือ ถอดบทเรียน ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกอบรม

มติพหุวัฒนธรรม : ฟื้นฟูความสัมพันธ์ใน
ชุมชน ร่วมกันแก้ไขปัญหาปากท้อง

การศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์สังคม การเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและความเชื่อใน 3
ระดับ

- * ระดับชาวบ้านในพื้นที่
- * ระดับนักวิชาการและนักพัฒนา
- * ระดับนโยบาย

ข้อค้นพบ ๑

ความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความ
ลับซับซ้อน

การใช้ความรุนแรงจากหลายฝ่าย ทั้ง

- * ฝ่ายรัฐบาล เช่น ตำรวจ ทหาร
- * ฝ่ายต่อต้านรัฐ ขบวนการต่างๆ
- * ฝ่ายอิทธิพล เช่น กลุ่มค้ายาเสพติด กลุ่มค้ำมนุษย์ กลุ่มค้า

อาวุธ

ข้อค้นพบ ๒

ความรู้และความไม่รู้ กรณี 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

๖. การเสวนาเพื่อฝ่าข้าม “อคติในการเรียนรู้ของคน” มองปัญหาจาก หลาย
ทัศนะ

- * ประชาชนคนสามัญ

- * ผู้นำหรือชนชั้นนำ ปัญญาชน ที่สำคัญ

๗. การใช้วาทกรรมแบ่งแยกดินแดน เป็นการตั้งใจเลือกใช้

- * ฝ่ายรัฐหาความสนับสนุนจากสาธารณะชนได้ง่ายกว่าวาทกรรมอื่น

- * ไม่ชัดเจนว่ากลุ่มก่อการร้ายกลุ่มใดต้องการแยกดินแดนจริงๆ

- * สร้างสันติสุข ต้องใช้ต้นทุน เปลี่ยนวิธีคิดหลายอย่างในสังคม

ข้อค้นพบ ๓

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ

จาก্যালอเป็นยะลาการเปลี่ยนแปลงในรอบทศวรรษ

- ความพึงพอใจอาศัยกันของชุมชนไทยพุทธ และมุสลิมในอดีต
- การแลกสถานที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนบริเวณปะเหลียงกับน้ำจืด

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศวัฒนธรรมในเขตเชิงเขาบูโด-สันกาลาคีรี ลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลาง

- * พื้นที่สำคัญของชุมชนที่ใช้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงเป็นการถือครองโดยเอกชน
- * สวนคชงที่เกาะเกี่ยวเครือญาติในตระกูลเสื่อมสูญสลาย
- * เศรษฐกิจเข้าสู่ระบบตลาดมากขึ้น
- * วิถีชีวิตแบบเดิมถูกกระทบ

ข้อค้นพบ ๔

การสูญเสียรากฐานทำกินของชาวบ้าน เช่น ทรัพยากรทะเล ที่นา

๕. ส่งผลให้การพึ่งตนเองของครัวเรือนและชุมชนมีน้อยลง
๖. การสูญเสียวิถีชีวิตมุลานมุสลิมที่ดั้งเดิม ทำให้เยาวชนเกี่ยวข้องกับอบายมุข
๗. เยาวชนมุสลิมบางส่วนเข้าร่วมในการก่อเหตุการณ์ความไม่สงบ

ข้อค้นพบ ๕

เครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพ

1. ให้ความสำคัญกับผู้หญิงผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ความรุนแรง
 - * ไม่แบ่งแยกว่า เป็นฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้ก่อการ
 - * ไม่แบ่งแยก ไทยพุทธหรือไทยมลายูมุสลิม
๒. มุมมองของผู้หญิงเห็นความเกลียดกลัวและอคติของคนในสังคมที่มีต่อกัน
๓. ความรุนแรงของสื่อมวลชนที่กระทำต่อสังคม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการนำเสนอความรุนแรง ที่ก่อให้เกิดความเกลียดกลัวต่อกันมากยิ่งขึ้น

ข้อค้นพบ ๖

บทบาทปอเนาะ อุลามะห์ กับพหุวัฒนธรรม

๑. การปรับบทบาทของปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
อิสลาม
๒. การปรับบทบาทของโต๊ะครู อุสตาร์ด
๓. การสูญเสียบทบาทของอุลามะห์

ข้อค้นพบ ๓

ความมั่นคงของมนุษย์ในมุมมองของชาวบ้าน

รัฐบาลมักมองความมั่นคงครอบคลุมเป็นเพียงความมั่นคงของรัฐ มุ่งเน้นการรักษาความสงบและการใช้กำลังทหารเข้าควบคุมสถานการณ์

ชาวบ้านมองความมั่นคงครอบคลุมถึงความมั่นคงของมนุษย์ที่พึงจะได้รับ

- * การกินอิ่ม
- * นอนหลับไม่หวาดผวา
- * ความมั่นคงของชีวิต ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนท้องถิ่น
- * ความมั่นคงด้านจิตใจศรัทธา ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม
- * ความมั่นคงด้านอาหาร
- * ความมั่นคงของฐานทรัพยากร
- * ความมั่นคงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงมีจิตสำนึก ความรู้ สติปัญญา สามารถก้าวไปกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมั่นคง

วิธีการ ๑

การรับมือกับสถานการณ์ของภาคประชาชนและการสร้างอำนาจ รวมของชุมชน

๑. ความสำคัญในการส่งเสริมบทบาทของชุมชน

* ในการเยียวยา ช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนจากเหตุการณ์ความรุนแรง

* ช่วยจัดการคลี่คลายปัญหาในชุมชน การดูแลกันในชุมชน

* การฟื้นความเข้มแข็งข้างในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้มีอำนาจต่อรอง

กับภายนอกได้อย่างเท่าทัน และเป็นทางเลือกออกจากความรุนแรง

๒. ตระหนักว่า “เราต้องอยู่กันให้ได้” เอาชนะความเกลียดกลัวด้วย
ความเมตตากรุณาต่อกัน ต้องไม่กลัวจนเกินไปและกล้าที่จะว่ากล่าว
ตักเตือนและเสนอแนะเพื่อส่วนรวม

๓. ความจำเป็นจะต้องมีพื้นที่สาธารณะมากขึ้น เพื่อจะทำให้คนได้
สามารถมาพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และสามารถจะเถียงกัน
โดยสงบได้

วิธีการ ๒

สร้างความปลอดภัย พื้นฟูความสัมพันธ์ในชุมชน

๑. โดยการปราบปรามโจร และข้าราชการทุจริต อย่างเด็ดขาด เพื่อสร้างความสงบสุขในพื้นที่
๒. ส่งเสริมให้ไทยพุทธและมลายูมุสลิมมีความเข้าใจหลักของศาสนาซึ่งกันและกัน--- มีการไปมาหาสู่กัน
--แก้ปัญหาความขัดแย้ง ด้วยวัฒนธรรมชุมชน
๓. มาตรการต่างๆ ด้านสิทธิและเสรีภาพ ต้องให้มีความเสมอภาค
๔. ลดเงื่อนไขเรื่องความไม่เป็นธรรมจากประเด็นเรื่องศาสนา ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์

เร่งรัดแก้ปัญหาปากท้องด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างศรัทธา และส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้

๑. แก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประมงชายฝั่งกับอุตสาหกรรมประมง
๒. ทบทวนนโยบายด้านเกษตร
 - พื้นฟูนาร้าง
 - พื้นฟูเศรษฐกิจ
 - ระบบชลประทาน
๓. แรงงาน
 - สร้างโอกาส
 - ดูแลแรงงานไทยในมาเลเซีย

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

- เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในทุกระดับ ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความเป็นธรรม และการเคารพสิทธิทางวัฒนธรรม
- สร้างรูปแบบการสื่อสารสาธารณะ บนฐานของความรู้ที่สังเคราะห์จากความเป็นจริงในพื้นที่
- ส่งเสริมการปรึกษาหารือทางการเมือง และส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยและสังคมเปิด ซึ่งมีพื้นที่ให้มีตัวแทนทางการเมืองจากกลุ่มคนชายขอบเข้าร่วมด้วยภายใต้กรอบของกฎหมาย
- ปรับโครงสร้างและกลไกระดับประเทศและระดับภูมิภาคที่จะช่วยลดความไม่พอใจจากการถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

มติชุมชนเข้มแข็ง : สุขภาวะชุมชนกับการระดม
การมีส่วนร่วม

การขับเคลื่อนงานในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยนำกระบวนการทัศน์อิสลามเพื่อการพัฒนาเป็นจุดเริ่มต้นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในระดับรากแก้ว โดยขับเคลื่อนใน 4 ด้านหลักๆคือ

๑. ด้านพิธีกรรมทางศาสนา (อิบาดัต)
๒. ด้านการจัดการการศึกษาแบบบูรณาการ (ป้อนะาะกับสายสามัญ)
๓. ด้านการจัดการจัดการชุมชนด้วยกระบวนการชูรอ
๔. ด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการชุมชนพึ่งตนเอง (กองทุนชะกาต)

ข้อค้นพบ ๑

พิธีกรรมและความรู้ด้านศาสนา

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชน เป็นไปอย่างน่าวิตก

กิจกรรมทางศาสนาได้แผ่วบางลงอย่างมาก มีแต่ผู้สูงอายุและกลุ่มสตรี ทำให้การประกอบศาสนากิจพิธีกรรมทางศาสนา (อิบาดะ) ในมัสยิดลดปริมาณลง และขาดความเข้มแข็ง

ในอีกด้านหนึ่ง สถานการณ์ความรุนแรงปัจจุบัน ก็ทำให้ชาวบ้านหันเข้าหาศาสนามากขึ้น คนเต็มมัสยิด ยึดศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ

อุสตาร์ที่ชาวบ้านเคารพศรัทธา ชาวบ้านปักใจทันทีว่าเจ้าหน้าที่ทำ ภาพพจน์ของรัฐเสียหายมากชาวบ้านไม่เชื่อถือ การดำเนินการปราบปรามของรัฐมีความผิดพลาดสูง ทำให้ผู้นำชุมชนไม่กล้าแสดงบทบาท

ข้อค้นพบ ๒

การจัดการศึกษาโดยชุมชน

ชุมชนมีความต้องการที่จะให้บุตรหลานศึกษาทางศาสนาตั้งแต่
เด็กๆ แต่การศึกษาภาคบังคับของทางการมีวิชาอิสลามศึกษา
เพียง 2 คาบต่อสัปดาห์ ต่างจากกรณีชุมชนจัดการศึกษาเอง

ข้อค้นพบ ๓

การจัดการชุมชน : กระบวนการชูรอทางสังคม

- a. สภาชуро ในทัศนะอิสลาม หมายถึง การประชุมโดยคณะบุคคล เพื่อปรึกษาหารือ ห้ามตีในเรื่องเกี่ยวกับส่วนรวม เป็นแนวทางการปฏิบัติในการปกครองหรือการจัดการชุมชนให้เป็นที่พอใจ โปร่งใส รับรู้ร่วมกันทุกฝ่าย
- b. ชุมชนมุสลิมจัดโครงสร้างการปกครองชุมชนอิงอยู่กับหลักคำสั่งสอน เพราะศาสนาอิสลามไม่ได้แยกการปกครองออกจากวิถีการดำเนินชีวิต ทุกมิติของการดำเนินชีวิตเกี่ยวข้อง
- c. โต๊ะอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำชุมชนมุสลิม ส่วนใหญ่มาจากการสรรหาของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ทำหน้าที่เป็นผู้นำบริหารชุมชน
- d. กลไกการปกครองสมัยใหม่ที่มีผู้ใหญ่บ้าน กำนันเป็นผู้นำ และคณะกรรมการหมู่บ้าน ทำให้คณะบริหารชุมชนแบบองค์กรดั้งเดิม ของชุมชนมุสลิม เกือบไม่เกี่ยวข้อง

ข้อค้นพบ ๔

กองทุนชะกาด สวัสดิการชุมชน

๑. ชะกาดทรัพย์สิน ผู้ที่ต้องบริจาคชะกาด คือ ผู้ที่มีทรัพย์สิน
๒. ชะกาดพิตเราะฮ์ เป็นชะกาดบังคับ สำหรับมุสลิมทุกคนในช่วงสุดท้ายของเดือนรอมฎอน เป็นการทำความสะอาดแก่ผู้ถือศีลอดจากความสูญเปล่าและความหยาบคาย และเป็นการเลี้ยงดูแก่บรรดาคนขัด
๓. ชะกาดมีหน้าที่ทางสังคม ลดความตระหนี่ถี่เหนียวเห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการสอนให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุไม่เกิดความละโมภ

วิธีการ ๑

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น

ฐานทรัพยากรลุ่มน้ำ 4 ลุ่มน้ำของภาคใต้ตอนล่าง

- * ลุ่มน้ำสายบุรี
- * ลุ่มน้ำปัตตานี
- * ลุ่มน้ำสุไหง โกลก
- * และลุ่มน้ำเทพา-นาทวี

ารจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากสมาชิกในพื้นที่ดำเนินงาน 21 ชุมชน

* ความมั่นคงของชีวิตขึ้นอยู่กับความศรัทธาและยึดมั่นในหลักคำสอน
และหลัก ปฏิบัติของศาสนา

* การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม

* การมีจิตสำนึก และความรู้สึกร่วม ความสามัคคีของคนในชุมชน

* ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

* การเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กันภายในและภายนอกชุมชน

วิธีการ ๒

การจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น

1. ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมที่มีอยู่ เรื่อง
ภูมิวัฒนธรรม ภูมินิเวศ สู่การเรียนรู้ร่วมกันเท่าที่ควร
2. องค์ความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีอยู่ถูกละเลย และนำมาใช้ใน
วงจำกัด
3. การบูรณาการความรู้จากเครือข่ายชาวบ้าน นักวิชาการจาก
สถาบันการศึกษา นักพัฒนาเอกชน สร้างเป็นเครือข่ายเรียนรู้โดยการ
ร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ใช้กระบวนการทัศน์อิสลามเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง มีอำนาจตัดสินใจแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองได้
๒. มีมัสยิดที่จดทะเบียนประมาณ 1,654 แห่ง รวบรวมชะกาตแห่งละประมาณ 10,000 บาทต่อปี รวมประมาณ 16,540,000 บาทต่อปี สามารถนำมาใช้เป็นสวัสดิการสังคมได้
๓. จัดการเรียนการสอนให้หลักสูตรทางศาสนาที่ชุมชนจัดขึ้น สามารถเชื่อมต่อกับสถาบันการศึกษาในระดับสูงขึ้น
๔. พิธีกรรมและความรู้ด้านศาสนา เป็นวิถีชีวิตและที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนในพื้นที่ กลไกภาครัฐควรสนับสนุนการขับเคลื่อนงานด้านศาสนาของชุมชน ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนอัลกุรอาน กิตาบในชุมชน

๕. ให้อำนาจแก่ชาวบ้านในการให้นิยามความหมายด้วยตัวเอง มิติความ
มั่นคงของชาวบ้านมีความหลากหลาย

- เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงการใช้ฐานทรัพยากร
- แก้ไข พระราชบัญญัติประมงแห่งชาติ พุทธศักราช 2490
- ยกเลิกโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน
- สนับสนุนการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน

๖. สนับสนุนการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่น การวิจัยท้องถิ่น การ
จัดทำคลังความรู้ของชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอ ส่งเสริมความเข้มแข็งภาคประชาชน โดยเน้นความเป็นชุมชนท้องถิ่น

